

KONCEPČNOST V URBANISMU A ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ

„Zadlužování státu ve sféře veřejných financí vede k razantním rozpočtovým škrtnům. Pod povrchem této roviny se daří nehospodárnosti, a to nikoliv v nevýznamných sférách nebo v zanedbatelných rozměrech. Územní plánování je typickým příkladem prezentujícím nehospodárnost v péči státní politiky“. Tak jsem uvedl (prostřednictvím promítacího plátna) svůj příspěvek v rámci workshopu.

Uplatnění urbanismu, tvůrčího odborného myšlení v praxi, není dostatečně efektivní. Na vážnou závadu jsem příspěvkem orientovaným do podstaty fungování specifického dílčího společenského systému územního rozvoje, v němž urbanismus by měl hrát důstojnější roli, upozornil několika poznámkami, byť jen letmo. Předmětem zaměření příspěvku je pouhé dotknutí se v současnosti vytěšňované koncepčnosti a dokonce i urbanistických praktik z územního rozvoje díky pojetí územně plánovacího mechanismu. Důsledky vyplývající z neutěšeného trendu nelze přehlížet.

Zpětné poohlédnutí

Tvůrčí myšlení je trvale v čele hybných sil ve světě člověka. Od myšlenky k nové realitě, ke hvězdám i snům. Tak bývá charakterizováno primární poznání významu myšlení, fenomén trvale spjatý s člověkem a s vývojem civilizace ve všech „ekonomických“ sférách aktivit. Zakládáný systém územního rozvoje na bázi poznání významu tvůrčího myšlení se jako první ve vývoji prezentoval snahou po komplexnosti pojetí a ujal se řešení proměn území a jeho prostředí.

Ve zpětném poohlédnutí (prostřednictvím promítacího plátna) jsem rámcově upozornil na předpokládaný obsah a strukturu tvůrčího myšlení plánovačů čar (tak se nazývali předchůdci urbanistů a architektů v Babylonu, cca 3 500 let p.n.l.). Pokusil jsem se o charakteristiku obsahu a „vybavenosti“ tvůrčího myšlení umocněného výrazovými prostředky, vč. v té době ovládnuté čáry. Komplex umožňoval sdílení vytvářených proměn do myšlenkové osnovy konkrétních řešení. Zcela přirozenou, integrovanou součástí komplexně pojatého tvůrčího myšlení byla odezíraná a praxí trvale prověřovaná harmonizující veličina přírody (účelnost, vyváženost, rovnováha, atp.) transformovaná v živé přírodě do významu hospodárnosti. Hospodárnost je ostatně v mnoha podobách zakódována také do genové základny živé přírody i člověka. Veličina odvozená z vlastností, chování i fungování mechanismů přírody sehrává v tvůrčím myšlení významnou a nezaměnitelnou roli v přetváření prostředí, v umění efektivní hospodárnosti a hospodaření v území a s územím a jeho zdroji. Vitruvius ji zařazuje mezi 4 základní články tvorby; 3 z nich jsou dnes chápané jako pilíře udržitelného rozvoje. (Vitruvius uplatňoval navíc článek v podobě kultivovanosti a kvalitní kompozice díla).

Koncepčnost v procesu územního rozvoje ve starověku? Lze ji vnímat jako schopnost širokého spektra poznání, jenž je využito ve specifickém způsobu myšlení spojeného s tvořivostí, s invencí i s intuicí a s orientací na řešení racionálních, kultivovaných a životaschopných proměn území a jeho diferencovaného společenského prostředí.

Od starověku k současnosti

Po tisíce let člověk prostřednictvím „urbanismu“ ověřoval a zdokonaloval teorii i promyšlená praktika proměn svého světa vsazeného do prostředí přírody. Dokázal se sžít se společenskými formacemi, spoluvytvářet filosofii, podporovat ideologii a politiku, dynamizovat kulturu pro naplňování svého historického poslání, tj. významně se podílet na vytváření lépe

vyhovujících životních podmínek v přetvářeném a současně kultivovaném společenském prostředí. Urbanismus se prostě stal nedílnou součástí civilizovaného udržitelného společenského vývoje a rozvoje, pokud ovšem koncepčnost a využití v tvorbě našly pochopení u mocenských struktur a pokud byly vytvářeny nezbytné podmínky pro jejich praktické uplatnění. Byly-li takové podmínky transformací urbanismu do společenské praxe vytvořeny, obvykle se spolu s architekturou prosadily ve finálním výsledku, v realitě dosažených hodnotových struktur a systémů území a jeho prostředí.

Současnost

Po tisíciletí se hybná síla smysluplného rozvoje umožňující tvorbu lépe vyhovujících struktur a systémů v území jako základny pro vývoj společnosti nezměnila. Koncepčnost je trvale orientovaným klíčem k dalšímu poznávání přírody a smysluplným předpokladem pro tvorbu světa člověka. V současnosti se však neseťkává s pochopením.

Přes 5 000 let odborné péče o území aplikované v evolučním modelu přirozeného plánování územního rozvoje na bázi tvůrčího myšlení bylo zaměněno za jakousi konstrukci politicko-finančního makroekonomického modelu. Tento společenský mechanismus je nastaven tak, že nabídku ukrytou v determinantech mechanismů přírody zřejmě nechce vnímat, podobně jako zvláštnosti ekonomie spjaté s využíváním území a s hospodárností procesů proměn. Na bázi nepřirozené územně plánovací konstrukce, která se mj. vyznačuje růstem ztrát a škod, brzdících sil a hromaděním zbytečných limitů, je plánována nehospodárnost, realizován trvalý hospodářský růst, udržitelný rozvoj území i vývoj společnosti.

K územnímu plánování

Několik pohledů uvedených v předchozích odstavcích ukazuje na podstatu věci. Urbanismus vznikl a je (byl) rozvíjen jako součást přirozeného a zvláštního mechanismu přírody s účastí (s podílem) člověka na proměnách území a prostředí. Územně plánovací mechanismus představuje uměle vytvořený model společenského vývoje a rozvoje, jenž je založen na bázi měnících se společenských pravidel. Oba modely zasluhují hlubší porovnání. Pro zamyšlení namátkou uvádím několik vybraných poznámek, např.:

- současné územní plánování historické poslání urbanismu zřejmě nechápe nebo nemíjí chápat;
- územní plánování nevytváří podmínky pro uplatnění odborného tvůrčího myšlení;
- územní plánování je zaměřeno na zpeněžování území, nikoliv na zhodnocování;
- územní plánování si s urbanismem de facto neví rady. Do umělého modelu urbanismus nejde jaksi naroubovat tak, aby nesl stejnou úrodu jako v přirozeném modelu územního rozvoje;
- v časovém posunu 5500. let dochází k regresi. Zatímco plánovačům čar bylo vlastní (nebo s příkazem) tvořit čáru, v současném územním plánování jsou urbanisté vystaveni tlaku táhnout předurčenou čáru. Snad náhradní výsadou má být oprávnění, které nedovoluje nikomu jinému tento úkon provést;
- existují případy (např. u územních plánů a jejich změn), ve kterých není potřeba uplatnění tvůrčího myšlení, dokonce ani praktik urbanismu a urbanismu (ekonomové takovou činnost nazývají „human construction“);
- urbanisté se stali jakousi prodlouženou rukou politiky, jejíž uměním jsou často kompromisy skupinových a osobních zájmů v proměnách území;

- praxe prokazuje, že tým lidí tvořený osvíceným zadavatelem, schopnými investory, pořizovatelem a zhotovitelem dokáže tvořit hodnoty. Územní plánování nese minimální zásluhy za díla, jež zhodnocují území;
- mechanismus představuje model, který není dlouhodobě konkurenčně schopný přirozenému územnímu rozvoji a nemůže proto mít dlouhodobou životnost. Představuje jen sofistikovanou hru na udržitelný rozvoj v území.
- atp.

V příspěvku k workshopu jsem označil územní plánování za tupý nástroj. To není vulgarismus či urážka. Přívlastek vyjadřuje vlastnosti státem podporované konstrukce bez zřetele na únosnost základů a celkový efekt.

Závěr

Nehospodárnost a zbytečný růst brzdných sil v územním rozvoji vzbuzují obavy nejen v odborné veřejnosti. Vážným důvodem neutěšeného stavu je i proces vytěšňování tvůrčího odborného urbanistického myšlení z nástrojů praktické aplikace. Územní plánování se výrazně podílí na zadlužování území a tím i na zadlužování státu ve sféře veřejných financí. Plánovací mechanismus představuje umělou společenskou konstrukci, která není schopna přirozené odborné tvůrčí myšlení v územním rozvoji nahradit.

Úkol podpory evolučně pojatého urbanismu s historickým posláním, s uplatněním koncepčnosti v územním rozvoji, je ve veřejném zájmu oprávněný. Doporučil jsem do závěrů workshopu (na promítacím plátně): zadat úkol ve var. A vyhodnocení příčin snížené účinnosti urbanismu ve stavebním zákoně a ve var. B vyhodnocení příčin vytěšňování praktik urbanismu ze stavebního zákona a např. po prezentaci a diskuzi ve workshopu AUÚP jej předložit MMR ČR k zabezpečení přípravy nového stavebního zákona.

Pokud se AUÚP rozhodne být iniciativní v orientaci na získání oprávněného postavení urbanismu v územním rozvoji, mohu ji pomoci např. tím, že rámcově vyhodnotím územní plánování z hledisek udržitelného územního rozvoje. Potvrdím, že současná zákonem upravená konstrukce, de facto procesně modifikovaného manuálu, který je podřízen pouze společenským pravidlům, nemůže dlouhodobě obstát. Pochopitelně využiji jiná kritéria než ta, jež jsou určena v zákonech a jejich přílohách.

Workshop pokládám za vysoce užitečný. Pokud zůstane bez závěrů, pak zůstane jen užitečný. Výrok, který zazněl v závěru „chovejme se komplexně profesionálně“ (Ing. arch. Poláčková), má trvalou hodnotu. V daném kontextu byl však uzavřen do vnitřní profesionální ulity, které žádnému tísněnému odbornému tvůrčímu myšlení nemůže vyhovovat, navíc v demokratické společnosti a ve 21. století. Chápu pragmatismus chování urbanistů. Vyplyvá z překonávání každodenních starostí i existenčních problémů. Značná míra rezignace na aktivní a vysoce náročnou účast otevírající možnosti pozitivního ovlivnění územně plánovacího mechanismu ve prospěch vyšší míry uplatnění urbanismu (a jeho transformace do praktické aplikace a do reality) je projevem smutku. Má snad potěšit vědomí, že praktika urbanistické tvorby za více než 5 tisíciletí existence překonala i mnohem horší období?